

Motion till riksdagen 2020/21:3321

av **Kristina Axén Olin m.fl. (M)**

Ökad forskning och innovation leder till förnyade kunskaper och fler jobb i Sverige

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om färre, men större, forskningsprogram som möjliggör mer omfattande finansiering och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att rymdforskning är ett prioriterat forskningsområde och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärosätenas uppdrag och styrning bör renodlas för en forskning i världsklass och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheterna till ett ökat samarbete mellan lärosäten och att bilda utbildningskluster för att kunna få forskningsfördelar och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska finnas fastställda kriterier för vad som gäller för att ett lärosäte ska få benämnas universitet och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ta fram en handlingsplan för att tidigt kunna påverka kommande ramprogram inom EU och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ökade anslag till forskning inom ramen för EU:s forskningsprogram Horisont Europa och innovationsutveckling i EU och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra Sverige till en nationell och internationell ”forskningshubb” med flera samlade forskningsfördelar och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge Vetenskapsrådet i uppdrag att ta fram ett analysunderlag med rekommendationer för en ökad forskarmobilitet och tillkännager detta för regeringen.

10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en svensk strategi för hur vi kan nyttiggöra och utveckla svensk forskningsinfrastruktur och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om akademisk forskningsfrihet och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att initiera att en utredning tillsätts för att effektivisera doktorandutbildningarna och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att 2014 års lagändringar för att fler utländska forskare och studenter ska stanna i Sverige bör utvärderas och följas upp och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Sverige är i dag en världsledande forskningsnation. Hur man än mäter och utvärderar så presterar Sverige väl. Grunden för denna goda utveckling lades för flera årtionden sedan men nu börjar länder i vår omvärld att komma ikapp och förbi oss. OECD konstaterar att vi har en hög och jämn nivå på vår forskning men saknar det som kallas ”performance peaks” – det vill säga områden där vi står ut som absolut världsbäst. Rymdforskningen är dock ett område där Sverige har utmärkt sig när det gäller nya innovationer. Framför allt inom klimatforskning från rymden ses framgångar. Konkurrensen globalt är dock stenhård och fortsatta satsningar behöver göras inom området för att vi ska fortsätta att hålla en hög nivå.

I det moderna och globala forsknings- och innovationsklimatet är detta precis vad Sverige behöver för att nya produkter och tjänster ska kunna växa fram och för att kunna omsättas till nya jobb. Under lång tid har näringslivets investeringar i forskning och utveckling minskat. Trots att staten nästan har fördubblat sitt anslag under samma tid har den totala forskningsbudgeten inte ökat.

Detta är en allvarlig utveckling eftersom den företagsnära forskningen i direkt mening skapar jobb och tillväxt. Sverige behöver därför se över hur lagstiftningen kan utformas så att vi kan främja mer och fler investeringar i Sverige. Sverige har de senaste åren satsat stort på världsledande forskningsinfrastruktur. Anläggningar såsom Sci Life Lab, MAX IV och ESS är viktiga dragplåster som vi ska använda för att locka internationella talanger. Moderaterna vill göra Sverige till en forskningshubb. En av de viktigaste aspekterna är goda möjligheter för talanger, experter och forskare att bo i Sverige. Det handlar om en tillgång på bostäder, expertskatten, jobbmöjligheter för medföljande och inte minst goda möjligheter att erbjuda internationella förskolor och skolor.

Fokus på effekt i forskningen

Forskning av hög kvalitet är avgörande för att Sverige ska vara internationellt konkurrenskraftigt. Därför behöver antalet forskningsfinansierare konsolideras. Det innebär färre, men större, forskningsprogram som möjliggör mer omfattande finansiering till ett mindre antal prioriterade projekt.

I dag finns det universitet och högskolor, och skillnaden är i formell mening inte särskilt stor. Skillnaden mellan till exempel Uppsala universitet och Karolinska institu-

tet å ena sidan och Mittuniversitetet och (från 2018) Malmö universitet å andra sidan är mycket stora i termer av förutsättningar och förväntningar. Ändå har de i princip samma uppdrag. I dag publicerar exempelvis de traditionella universiteten 95 procent av all svensk forskning, men får bara 80 procent av forskningsresurserna.

Dessutom har Sverige en stor potential i att styra mer offentligt finansierad forskning till vår sektorssektor, vilket även OECD har föreslagit att Sverige bör göra. Lärosätenas uppdrag och styrning bör renodlas för en forskning i världsklass. Sveriges universitet och högskolor har i dag många, ofta spretande, uppdrag att klara av, samtidigt som den statliga styrningen är otydlig och skiftande. Dessutom har varje lärosäte sina egna prioriterade forskningsprojekt som i vissa fall går emot de övergripande visionerna för svensk forskning. Lärosätenas styrkedja, från styrelse till rektor, prefekt och dekanus, behöver präglas mer av linjestyrning så att de nationella prioriteringarna får genomslag i forskningen. Som ett litet land måste vi våga prioritera så att Sverige i stället kan bli ett land där vi är världsbäst inom vissa strategiska områden. Detta innebär också att man måste koncentrera forskningsresurserna till färre individer och lärosäten. Moderaterna vill därför utreda möjligheterna till ett fördjupat samarbete mellan olika lärosäten och bildande av utbildningskluster för att därigenom få ökade forskningsfördelar.

Det är också viktigt att möjligheterna för dagens högskolor att erhålla universitetsstatus klargörs. Det ska finnas tydliga kriterier för att undvika godtycklighet. Därför anser Moderaterna att regeringen ska återkomma med förslag på sådana kriterier.

Långsiktighet, nationella forskningsprogram och EU

EU lanserade 2014 sitt hittills största ramprogram för forskning och innovation, Horizon 2020. Programmet löper över sju år och består av tre delar: spetskompetens, industriellt ledarskap och samhällets utmaningar.

För att optimera och ge möjlighet att koordinera forskningssatsningar med satsningar inom EU, anser Moderaterna att löptiden för de svenska forskningsprogrammen bör gå om lott med EU:s program och därmed ha samma längd. Vi menar att det finns fördelar med viss samordning mellan forskningsprogram inom EU då resurser och kompetens kan utnyttjas bättre. Långsiktighet är av stort värde men måste vägas mot den konstanta utveckling som ändrar förutsättningarna för forskning och innovation. Moderaterna anser därför att Sveriges forskningsprogram bör bli sjuåriga.

Moderaterna anser vidare att regeringen snarast ska arbeta fram en handlingsplan inför nästa programperiod i EU med syftet att i högre grad påverka inriktningen på EU:s forskningsprogram samt öka hemtagandet av resurser för forskning, innovation och infrastruktur kopplad till forskning och innovation.

Det är viktigt att Sverige fortsätter verka för att anslag till forskning inom ramen för EU:s forskningsprogram Horisont Europa och innovationsutveckling i EU fortsätter öka och inte blir föremål för stora neddragningar. För både tillväxt och framtidstro är framstående forskning inom EU mycket betydelsefullt. Europa ligger i framkant, men är efter USA och möter även hård konkurrens från länder som Kina och Indien. Därför ska forskning och innovation vara en högt prioriterad fråga i Europasamarbetet. Den europeiska forskningen kan samtidigt stärka Sverige som kunskapsnation.

Forskningsinfrastruktur och Sverige som en forskningshubb

Svensk forskningsinfrastruktur bör tillgängliggöras för relevanta aktörer i samhället så att de statliga investeringar som har gjorts i forskningsinfrastruktur kan göra maximal nytta. Det förutsätter att ägarna av infrastrukturen blir berättigade att ta ut full kostnads-täckning för tjänsten i fråga, och man måste försäkra sig om att tjänsten inte har inverkan på bland annat säkerhetsfrågor, integritetsfrågor eller etiska spörsmål.

Moderaterna vill därför ge Vetenskapsrådet, tillsammans med berörda lärosäten, i uppdrag att göra en konsekvensanalys av vad ett ökat tillgängliggörande av forskningsinfrastruktur skulle innebära. Moderaterna vill också utforma en svensk strategi för hur vi kan nyttiggöra och utveckla svensk forskningsinfrastruktur. Strategin ska innehålla åtgärder för att behålla och locka experter till Sverige och erbjuda ett bra näringslivsklimat samt goda affärsmöjligheter. För att optimera användandet av ESS krävs forskare, tjänsteutvecklare och näringsliv som är insatta i de möjligheter som anläggningarna ger.

Sverige har goda förutsättningar att lyckas med detta i form av en hållbar livsmiljö, robust infrastruktur samt invånare med språkvana. Moderaternas målsättning är att Sverige ska bli en forskningshubb som attraherar både nationella och internationella forskare.

Ökad forskarmobilitet för högre kvalitet i forskningen

Forskarrörlighet är en av de viktigaste förutsättningarna för ett starkt och dynamiskt forskningssystem. Det stora värdet av rörlighet och mobilitet bland forskare är en ökad tillgång till internationella kontakter och nätverk, tillgång till avancerade forskningsinfrastrukturer och en ökad forskningsskicklighet. Det är därför oroande att mobiliteten bland forskarna på de svenska lärosätena är lägre än i andra jämförbara länder. Exempelvis visar statistik att nära 70 procent av professorerna vid de tio största lärosätena i Sverige hade en doktorexamen från samma lärosäte. I flera utvärderingar av den svenska högre utbildningen och forskningssystemet pekas ”inaveln” i det svenska högskolesystemet ut som djupt oroande. Även Linnéutvärderingen identifierar den låga mobiliteten i miljöerna som en svaghet, framförallt när det gäller nydisputerade forskare.

Denna oro instämmer Moderaterna i. Därför anser vi att Vetenskapsrådet bör få ett uppdrag att ta fram ett analysunderlag med rekommendationer för en ökad forskarmobilitet. Målsättningen ska vara en ökad mobilitet bland svenska forskare, såväl mellan nationella och internationella lärosäten som mellan lärosäten och näringsliv samt offentliga verksamheter.

Att värna om den akademiska forskningsfriheten

Regeringen styr forskningen vid Sveriges lärosäten via regleringsbrev. Dessa regleringar kan vara alltför styrande och kan på så sätt stjälpa istället för att hjälpa. Detta kan vi bland annat se inom genusforskningen. Här görs stora ekonomiska satsningar, men utfallet är inte i proportion till satsningarna. Moderaterna vill värna den akademiska friheten för att få fram nya innovationer, men vill samtidigt ställa krav på samhällsnyttan med forskningen.

Effektivisera doktorandutbildningarna

En doktorandutbildning tar i snitt 4–5 år vid studier på heltid. Utbildningarnas finansiering kan variera stort. Det vanligaste är att det varierar mellan stipendier, via en doktorandtjänst vid ett lärosäte, via ett företag, så kallad industriforskning, eller via någon kombination av dessa. En del av doktorandutbildningen, ca 20 procent, består av obligatoriska studiekurser samt av undervisning. Den långa utbildningstiden gör att det kan vara svårt att få extern finansiering via ett företag. Företagen har kortare ledtider och konkurrensen om att få fram nya lösningar/innovationer på kortare tid ökar alltmer. För att kunna behålla samarbetet mellan näringslivet och forskningen föreslår Moderaterna att en utredning tillsätts för att effektivisera doktorandutbildningarna.

Forskning om beredskap i en orolig tid

Krig, terrorism och klimatförändringar är alla utmaningar som påverkar Sverige på ett eller annat sätt. För att möta dessa utmaningar ser vi ett stort behov av att öka kunskapen om hur vi bland annat kan få en mer tryggad och säkrare livsmedels- och vattenförsörjning och ökad kunskap om psykologisk krigföring och våldsbejakande extremism. I Moderaternas följdmotion till regeringens forskningsproposition aviserade vi därför ett nytt forskningsprogram för att öka tryggheten i en orolig tid under 2017 och 2018. Med anledning av budgetprinciperna för budgetpropositionen 2019 förlängs inte detta forskningsprogram 2019 som planerat. Moderaterna avser att återkomma med liknande prioriteringar i forskningsprioriteringarna inför nästkommande forskningsproposition.

Låt alla meriteringsanställningar ge rätt till prövning

Autonomireformen gav universitet och högskolor frihet att utforma sin interna organisation på det sätt som passar varje lärosäte. Det råder dock otydlighet och osäkerhet gällande vissa meriteringsanställningar. Det krävs en tydligare struktur. Sverige saknar ett sammanhållet system för meritering av unga forskare tidigt i karriären. Detta innebär osäkra anställningsförhållanden och utgör en stor risk att framstående forskare lämnar den akademiska banan för en annan karriär.

Attrahera toppforskare och experter från hela världen

Om svensk utbildning och forskning ska kunna hävda sig i den globala konkurrensen finns det ett flertal faktorer som spelar roll, varav det internationella utbytet är en viktig del. Det gäller både internationella forskare som kommer hit för att arbeta och internationella studenter som väljer att läsa hela eller delar av sin utbildning i Sverige, och för den delen svenska studenter som reser utomlands. Utan utbyte förlorar svenska lärosäten både kvalitet och mångfald.

Vi behöver motivera fler svenska studenter att resa ut för att studera i annat land under delar av sin utbildning, men då det gäller inresande studenter och forskare finns i dag hinder som framför allt beror på långa handläggningstider hos svenska myndigheter.

Exempelvis fick Jönköping University betala tillbaka studieavgiften för runt hundra utländska studenter för att Migrationsverket inte hunnit hantera deras ansökningar i tid och kunnat utfärda visum för studier.

Högskolor vittnar också om problem med samordningen i visumprocessen, där även intervjuer på ambassad och utfärdande av id-kort ingår. De olika momenten måste nämligen vara samordnade för att studenten ska få sitt visum i tid, något som i dag inte går att säkra.

Stora problem finns även för gästforskare i samband med att deras visum ska förlängas efter två år. Då hinner inte Migrationsverket med, och från att ha haft en handläggningstid på 3 månader uppger myndigheten att man nu har en handläggningstid på mellan 12 och 18 månader.

Ett annat problem är att mastersstudenter och doktorander inte kan söka uppehållstillstånd för hela studieperioden utan måste söka nya tillstånd för varje år. Det skapar oro hos både studenter och forskare samtidigt som det ger Migrationsverket onödigt arbete.

Internationaliseringen av den högre utbildningen och forskningen och den fria rörligheten för studenter är mycket viktiga i dagens samhälle. Om vi inte kan garantera att antagna utländska studenter och forskare får stanna för att studera och forska i Sverige riskerar vi att förlora i anseende och därmed i framtida konkurrenskraft. Moderaterna uppmanar därför regeringen att undanröja de problem och hinder som begränsar internationella studenters och forskares möjligheter att studera och forska i Sverige.

2014 fattades beslut om att underlätta för utländska studenter och forskare att stanna kvar och bedriva verksamhet i Sverige. Studenter fick extra tid efter examen för att hitta arbete. Samtidigt fick forskare och doktorander möjlighet att tillgodoräkna sig sin forskningstid vid ansökan om permanent uppehållstillstånd. Det fanns även aspekter som underlättade för medföljande till forskare och studenter som etablerade sig i Sverige. Syftet var att fler duktiga studenter och forskare skulle stanna i Sverige. Nu flera år senare är det rimligt att göra uppföljning och utvärdering av denna reform för att kontrollera om reformen fått avsedd effekt eller om det finns behov av ytterligare åtgärder.

Expertskattens betydelse för att attrahera talanger och experter till Sverige

För att kunna attrahera utländska forskare men även andra nyckelpersoner till svenskt arbetsliv har Sverige i likhet med flera andra länder infört en särskild skattelättnad, den så kallade expertskatten. Kriterierna för skatten varierar stort i olika länder, och utvärderingar som gjorts visar att detta också får effekt på antalet rekryteringar. Öresundsinstitutet har i en studie följt upp och jämfört antalet nyckelrekryteringar till Danmark respektive Sverige. Den visar påtagliga skillnader. Till exempel uppgick antalet forskare och nyckelpersoner som utnyttjar expertskatten i Danmark till 4 501 personer år 2012 medan motsvarande siffra för Sverige var 650 personer. Detta ska dessutom ställas i relation till att Sverige är ett större land och har fler stora företag än Danmark.

Öresundsinstitutet reflekterar över varför det ser ut på det här sättet och menar då att skälen kan vara att inkomstgränsen för att ansöka om expertskatt är högre i Sverige samt att den danska expertskatten gäller i fem år gentemot tre år i Sverige. En annan skillnad är att den danska expertskatten gäller även för danska medborgare som flyttar hem efter tio år i utlandet, medan den svenska enbart gäller för utländska medborgare.

En justering av kriterierna för expertskatten bör ses över så att kriterierna blir mer konkurrenskraftiga så att fler talanger och experter söker sig till Sverige.

Kristina Axén Olin (M)

Lars Püss (M)

Noria Manouchi (M)

Marie-Louise Hänel Sandström (M)